

Список використаних джерел:

1. Корнилова Т. В., Долныкова А. А. Диагностика импульсивности и склонности к риску / Т. В. Корнилова, А. А. Долныкова // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. –1995. – № 3. – С. 46-56.
2. Котик М. А. Психология и безопасность / М. А. Котик. – Таллинн : Валгус, 1981. – 249 с.
3. Придатченко Ю. С. Схильність до ризику в управлінській діяльності / Ю. С. Придатченко // Матеріали науково-практичної конференції: «Психологія розвитку особистості: теорія і практика», 19 травня 2016 року / За заг. ред. Г.В. Давиденко. Відп. ред І.О. Котик. – 2016. – С. 185-190.
4. Роцин С. К. Психология успешного предпринимательства в США / С. К. Роцин // Психологический журнал. – 1993. – № 5. – С. 98-109.
5. Солнцева Г. Н., Корнилова Т. В. Риск как характеристика действии субъекта / Г. Н. Солнцева, Т. В. Корнилова. – М.: МГУ, 1999. – 79 с.

*РОМАНЮК І.Ю., студентка групи ПС-71м(з)
Вінницького інституту університету Україна*

ВДОСКОНАЛЕННЯ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Особистісно орієнтований корекційно-освітній процес повинен сприяти формуванню у випускника спеціальної школи якостей, необхідних для життєвого та професійного самовизначення. Проте знання, отримані за спеціальними програмами, не завжди забезпечують компетентність учнів. За умов культурноорієнтованого підходу міжстатеві стосунки будуть сприйматися як етико-естетичне явище, що розвивається на основі духовного спілкування. Необхідно щоб підлітки навчилися розуміти сутність духовної та фізичної краси людини і вміли співвідносити ці два елементи із вимогами до власної поведінки та поведінки інших людей.

Результати емпіричного дослідження показали, що для підлітків зі зниженим інтелектом характерною є гіперфемінна і гіпермаскулінна статоворольова поведінка, що ставить під сумнів можливості їх соціальної адаптації. Така поведінка переважно зумовлена особливостями батьківсько-дитячих стосунків у родині, де

виховуються діти з функціональними обмеженнями, навчально-виховною системою спеціальних шкіл-інтернатів і образом людей з вадами в розвитку, створеного засобами масової інформації.

Для формування статевої поведінки підлітків з різним рівнем розумового розвитку була розроблена програма тренінгу самоприйняття із застосуванням методик школи діалогу культур. У пілотному дослідженні взяли участь 28 волонтерів соціально-психологічних реабілітаційних центрів та громадських організацій м. Вінниці (12 хлопців та 16 дівчаток, віком 13-14 років). У пілотному тренінгу для підлітків з легкою розумовою відсталістю взяли участь 32 особи (14 дівчат та 18 хлопців) віком 13-15 років.

Виділяються такі принципи школи діалогу культур [3] як презентація учням культурологічних знань у генетично розгорнутому вигляді; вихід учня на межу з іншими культурами як основа становлення його особистості, сприймання тексту як граничного уособлення культури, зовнішній діалог як психологічний механізм розбудови внутрішнього діалогу з «уявним співрозмовником». У діалозі в підлітка формується самоповага та повага до співрозмовника. Умовою цього стає позиція дорослого, який у відповідності із цінностями гуманістичної психології за будь-яких обставин має ставитися до дитини як до суб'єкта мислення і мовлення. Соціально-психологічний тренінг визначається як активне навчання шляхом набуття життєвого досвіду, що моделюється у груповій взаємодії людей [1].

Отже, мета і завдання тренінгу – удосконалення комунікативних навичок підлітків, формування позитивного ставлення до себе та своєї статевої ролі, розширення уявлень про статево-рольову поведінку та створення умов для особистісного зростання підлітків з різним рівнем інтелектуального розвитку.

Програма тренінгів розрахована на 7 занять тривалістю 1,5 години кожне. Тренінгові групи є гетерогенними (складаються із хлопців та дівчат). Кожне заняття складається із вступної частини, основного етапу та отримання зворотнього зв'язку. Окрім психогімнастичних вправ нами застосовувалися психодіагностичні методики, діалоги та вправи на релаксацію. До та після впровадження тренінгової програми нами було проведено тестування підлітків за статево-рольовим опитувальником С. Бем, методикою «Діагностика міжособистісних стосунків» та опитувальником самоставлення.

Після проведеного тренінгу у підлітків з нормальним рівнем розумового розвитку зменшилися показники за шкалою фемінності у дівчат та маскулінності у хлопців, натомість зросла кількість осіб із

андроґінною статеворольовою поведінкою (табл. 1). Результати тестування підлітків з нормальним інтелектом за методикою С. Бем до та після проведення тренінгу виявилися статистично незначущими ($IS=0,0821$, при $p=0,317$). Водночас у підлітків з легкою інтелектуальною недостатністю спостерігаємо суттєву зміну показників статеворольової поведінки ($IS=0,5709$, при $p=0,016$). У дівчат зі знизеним інтелектом зменшилися показники за шкалами гіперфемінності та фемінності, зросли показники за шкалою андроґінності. Хлопці з легкою розумовою відсталістю після проведеного тренінгу характеризуються андроґінністю, маскулінністю та зниженням показників гіпермаскулінної, фемінної і андроґінно-фемінної статеворольової поведінки.

Позначки: ГМ – гіпермаскулінність, М – маскулінність, АМ – андроґінно-маскулінна поведінка, А – андроґінність, АФ – андроґінно-фемінна поведінка, Ф – фемінність, ГФ – гіперфемінність; Д – до проведення формуючого експерименту, П – після формуючого експерименту.

Таблиця 1

Зміна показників статеворольової поведінки підлітків з різним рівнем інтелектуального розвитку після формуючого експерименту

Рівень інтелекту	Стать	ГМ %		М %		Андроґінність %						Ф %		ГФ %	
						АМ		А		АФ					
		Д	П	Д	П	Д	П	Д	П	Д	П	Д	П	Д	П
Нормальний	Жіноча	0	0	0	0	3	5	76	83			21	12	0	0
	Чоловіча	0	0	12	9			88	91	0	0	0	0	0	0
Знижений	Жіноча	0	0	0	0	0	0	15	48			59	43	26	9
	Чоловіча	22	13	27	27			0	32	38	22	13	6	0	0

Перевірка гіпотези про рівність середніх значень до та після проведення тренінгу (табл. 2) за критерієм Вілкоксона серед підлітків з легкою інтелектуальною недостатністю дозволяє констатувати наявність статистично значущого збільшення показників за владним-лідеруючим, незалежним-домінуючим і відповідальним-великодушним типами міжособистісних стосунків ($p<0,01$), а також зменшення середніх значень за недовірливим-скептичним, покірним-сором'язливим і залежним-слухняним типами стосунків ($p<0,01$). Водночас у спільноті підлітків з нормальним рівнем розумового розвитку спостерігається статистично значуще збільшення середніх значень за співробітницьким-конвенціальним і відповідальним-великодушним типами міжособистісних стосунків ($p<0,01$), тоді як за недовірливим-скептичним – констатуємо їхнє зменшення ($p<0,05$).

Таблиця 2

Зміна середніх значень за типами міжособистісних стосунків підлітків з різним рівнем інтелектуального розвитку після формуючого експерименту

Типи міжособистісних стосунків	Нормальний інтелект				Знижений інтелект			
	Дівчата		Хлопці		Дівчата		Хлопці	
	Д	П	Д	П	Д	П	Д	П
Владний-лідируючий	5,4	5,8	6,3	6,4	2,1	2,1	4,6	4,7
Незалежний-домінуючий	4,3	4,5	6,3	6,3	2,5	3,4	4,0	4,2
Прямолінійний-агресивний	4,5	4,5	5,7	5,7	3,9	4,1	4,6	4,8
Недовірливий-скептичний	5,4	5,2	4,5	4,0	8,1	7,4	8,0	6,8
Покірний-сором'язливий	4,2	4,1	3,8	3,5	10,0	7,6	7,0	5,4
Залежний-слухняний	4,7	4,4	3,9	3,5	10,0	7,2	5,3	5,1
Співробітницький-конвенціональний	7,6	8,2	7,0	7,8	10,4	10,4	7,3	7,9
Відповідальний-великодушний	7,3	8,0	6,4	7,3	4,8	5,4	5,9	6,5

Вплив тренінгової програми на ставлення до себе підлітків з різним рівнем інтелектуального розвитку перевірено за допомогою критерію Вілкоксона для залежних виборок (табл. 3). Стосовно підлітків з нормальним інтелектом констатуємо статистично значущу зміну показників за шкалами «самокерівництво», «дзеркальне Я», «самозвинування» ($p < 0,01$) та «самоприйняття» ($p < 0,05$). В учасників тренінгу підвищився ступінь самоприйняття, очікування позитивного ставлення оточуючих, вміння брати відповідальність за власні вчинки та знизився рівень самозвинування. Водночас для підлітків з легкою розумовою відсталістю характерною є зміна усіх аспектів самоставлення ($p < 0,01$). Після проведеного тренінгу у них підвищився рівень рефлексивності, самоприйняття, самоповаги та самокерівництва, натомість знизився ступінь самозвинування, внутрішньої конфліктності та самоприв'язаності (ригідності Я концепції).

Таблиця 3

Зміна показників самоставлення після формуючого експерименту,
(дані наведені в стенах)

Показники самоставлення	Нормальний інтелект				Знижений інтелект			
	Дівчата		Хлопці		Дівчата		Хлопці	
	Д	П	Д	П	Д	П	Д	П
Відкритість	5,4	5,3	5,8	5,6	7,0	6,3	7,8	6,1
Впевненість у собі	6,7	6,7	6,4	6,4	4,1	4,5	2,6	4,5
Самокерівництво	5,0	5,4	4,8	5,4	3,1	4,0	2,5	4,4
«Дзеркальне Я»	4,3	4,6	4,4	4,9	3,7	4,0	2,9	4,4
Самоцінність	7,5	7,3	7,0	7,0	4,5	5,0	2,9	3,8
Самоприйняття	5,9	6,8	5,3	5,6	3,9	5,9	2,9	4,2
Самоприв'язаність	4,6	4,6	4,6	4,6	7,2	6,7	8,0	6,3
Внутрішня конфліктність	5,3	5,2	5,4	5,4	7,2	5,9	8,1	6,8
Самозвинувачення	5,2	4,4	5,4	4,6	8,0	5,9	8,4	6,2

У результаті проведеного тренінгу у підлітків з легкою розумовою відсталістю зменшилися показники за гіпермаскуліною і гіперфеміною статеворольовою поведінкою, зросла кількість андрогінних підлітків як з нормальним, так і зі зниженим інтелектом. Учасники тренінгу стали впевненішими, відповідальнішими, у них зросла самооцінка, знизився рівень тривожності, підозрливості та скептицизму. Створена нами тренінгова програма виявилася ефективною для підлітків з різним рівнем розумного розвитку, що дає змогу надалі її впроваджувати як у загальноосвітніх школах, ліцеях і гімназіях, так і у спеціальних школах-інтернатах.

Список використаних джерел

1. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: учебное пособие / И. В. Вачков. – [3-е изд.]– М. : Ось-89, 2007. – 256 с.
2. Введение в гендерные исследования: учебное пособие: Ч. 1 / [сост. И. А. Жеребкина]. – Харьков : ХЦГИ, 2001; СПб. : Алетейя, 2001. – 708 с.
3. Философско-психологические предположения Школы диалога культур / ред. В. С. Библер. – М. : РОССПЭН, 1998. – 215 с.